

maar waarvan de populaties in hun totaliteit niet wezenlijk zijn veranderd. Uit historische documenten blijkt dat men vóór 1800 heeft geprobeerd om de Exmoorpony te verbeteren door er andere paardenrassen in te kruisen, maar dat de kruisingen niet in staat waren om in het wild te overleven. Mogelijk hebben enkele nakomelingen toch overleefd en is dit de oorsprong van het X3-haplotype in de Exmoorpony. Ter vergelijking; van de 5 onderzochte Konikpaarden hadden er 4 het zogenaamde X3-haplotype en 1 een haplo-type van Europese oorsprong.

De panda wel, de Exmoorpony niet? Er zijn meerdere bewijzen voor de rechtstreekse afstamming van de Exmoorpony uit het kleinere type oerpony, dat in het laat-Pleistoceen in Noordwest-Europa voorkwam. Daarmee hebben we er een wilde diersoort bij. Er is daarom veel te zeggen voor de aanduiding van de Ex-

moorpony met de wetenschappelijke naam *Equus ferus* (wild paard). Daarmee wordt recht gedaan aan de uniekheid van de Exmoorpony ten opzichte van gedomesticeerde paarden (*Equus caballus*). Bovendien is het wellicht een stimulans voor natuurbeschermers om de Exmoorpony te behouden. Omdat het aantal Exmoorpony's nu te klein is om hun voortbestaan op de lange termijn te waarborgen, pleit het Samenwerkingsverband Exmoorpony voor het inzetten van Exmoorpony's bij Europese begrazingsprojecten in voor deze pony's geschikte gebieden en klimaatzones. Helaas worden er nu nog veel andere paardenrassen ingezet ten koste van de Exmoorpony. Daarmee wordt een authentieke wilde ponysoort uit Europa over het hoofd gezien. Omdat het Samenwerkingsverband Exmoorpony het tot op heden moet stellen zonder enige financiële steun, hangt de Nederlands-Vlaamse bij-

drage aan het behoud van onze oerpony vooralsnog af van een handvol vrijwilligers. Er gaat momenteel veel geld naar het behouden van bedreigde diersoorten, zoals de panda. Het wordt tijd dat de Exmoorpony wordt toegevoegd aan de lijst met bedreigde wilde diersoorten. Alleen dan kunnen we deze op de lange termijn behouden.

Woord van dank De auteurs bedanken Michael Cieslak voor het toelichten van de haplotypenverdeling bij de Exmoorpony en de Konik. Hans Hovens (info@faunaconsult.nl) en Henri Kerkdijk-Otten (megaherbivore@gmail.com).

Verder lezen?

- Een versie van dit artikel met daarin de literatuurverantwoording is op te vragen bij de auteurs.

Exmoorpony's. Foto Hans Hovens

Vrijlaten van een otter. Foto Rob Buijter.

Otters terug in Rivierenland

Otter Henk werd op maandag 16 april 2012 in de omgeving van Doesburg losgelaten. Henk is de eerste van minimaal 20 dieren die de prille otterpopulatie in het rivierengebied (Rijntakken en Maasdal) de komende jaren gaan versterken. De bijplaatsing werd feestelijk gevierd tijdens het Rijn-in-Beeld symposium op 19 april. Tijdens het symposium werd teruggeblikt op twintig jaar succesvolle natuurontwikkeling langs onze Rijntakken. De otter is één van de soorten die hiervan zullen profiteren. In het rivierengebied liggen prachtige kansen voor de terugkeer van otters.

Bart Beekers, Johan Bekhuis en Dennis Lammertsma

In juni 2012 is het tien jaar geleden dat de eerste otters in de Weerribben, de Wieden en de Rottige Meenthe werden losgelaten. In de periode 2002-2008 zijn in totaal 31 otters uitgezet. Momenteel bestaat de kernpopulatie door eigen aanwas uit een zestigtal dieren. Daarmee zit het uitzetge-

bied praktisch vol. In de periode 2002 t/m 2009 zijn maar liefst 110 nakomelingen geregistreerd. Dat is een heel goed resultaat en je kunt het zien als bewijs dat deze laagveenmoerassen net als vroeger nog steeds een ideaal otterleefgebied zijn. Niet alle jonge dieren vinden momenteel nog

een plek in hun geboortestreek. Het zit zo vol, dat ze genoodzaakt zijn elders geschikt leefgebied te zoeken.

Lessen uit eerdere herintroducties Er lijkt welhaast sprake van het ideale herintroductie-scenario, maar er

zijn wel een paar flinke hobbels. Allereerst lopen de otters als oeverbewonend zoogdier een groot risico op verkeersmortaliteit. Ruim driekwart van de dood gevonden dieren blijkt overreden. Deze situatie komt overeen met die in heel West-Europa. Het moderne, drukke Nederland is dus een risicovol leefgebied voor otters. Gelukkig wordt die uitdaging opgepakt en werken otterliefhebbers en wegbeheerders met vereende krachten aan ontsnipperingsmaatregelen, die de verkeersrisico's terug moeten dringen. Op diverse lokaties worden daar goede resultaten mee geboekt. De tweede kanttekening is de voedselsituatie van de otters. Er is vis genoeg, daar schort het niet aan, maar de kwaliteit van de vis is niet altijd even rooskleurig. Er circuleren nog altijd milieuverontreinigende stoffen (o.a. PCB's, dioxines) in ons watermilieu. Omdat otters vooral vis eten, krijgen ze giftige stoffen binnen die zich in hun lichaam kunnen opstapelen. Alterra voert sectie uit op doodgevonden otters en stelt vast dat otters op individu-niveau een grote variatie in PCB-gehaltes laten zien. Vermoedelijke reden hiervoor is dat otters leven in een territorium van circa 15 kilometer oeverlengte verspreid over diverse wateren. Er is echter geen aanwijzing dat deze stressfactor op populatieniveau invloed heeft. De derde kanttekening heeft betrekking op

de smalle genetische basis van de nieuwe Nederlandse otterpopulatie. Alles stamt af van een dertigtal starters, waarvan maar een beperkt aantal aan voortplanting toekwam. Uitval in de beginperiode en de dominante rol van een klein aantal mannetjes heeft ervoor gezorgd dat momenteel relatief veel neven, nichten, achterneven en achternichten rondzwemmen. De inteeltcoëfficiënt is hoog. Over de gevolgen van inteelt bij otters is weinig bekend, maar onderzoek bij andere zoogdieren laat zien dat het een negatief effect kan hebben op de reproductie en overleving. Op de lange termijn valt uitwisseling met Duitse otters te verwachten, maar de Duitse populatie breidt zich maar langzaam uit in onze richting. Op de korte termijn is het daarom wenselijk om de Nederlandse populatie te versterken met niet-verwante dieren.

Herstel riviernatuur en kansen voor otters De grote rivieren Rijn en Maas en hun zijbeken hebben een rijk otterverleden. Vijftig jaar geleden verdween de otter hier door biotoopvernietiging, zware vervuiling, achteruitgang van de visstand en door intensieve jacht [schadelijk wild!] en stroperij. De waterkwaliteit en visstand zijn inmiddels sterk verbeterd, natuurontwikkeling in de uiterwaarden en de aanleg van nevengeulen hebben het

leefgebied een enorme impuls gegeven en de maatschappij is nu ottervriendelijk (geen jacht en stroperij).

Een verkenning van de geschiktheid als otterleefgebied bracht aan het licht dat er prima kansen zijn voor een duurzame populatie. Met name de combinatie van rivieruiterwaarden met geulen en plassen en moerasrijk achterland (beekmondingen, Oude IJssel, Oude Rijnstrangen) vormt een veelbelovende keten van stepping-stones. Uiterwaarden, afgetakte rivierlopen, beken, beekmondingen en binnendijkse wateren zijn relatief schoner dan de rivieren zelf. De Gelderse Poort en de uiterwaarden van de IJssel en de Waal bieden elk vermoedelijk ruimte aan een populatie van circa 30 otters. In Limburg vormt het Maasdal met haar zijbeken een potentieel leefgebied voor circa 50 dieren. De aanwezigheid van bevers langs de rivieren en beken is een heel interessant gegeven, omdat uit het buitenland bekend is dat otters graag gebruik maken van beverburchten. Bij ijsvorming kunnen bevers zorgen voor een toegang onder het ijs zodat otters bij hun prooidieren kunnen komen.

Knelpunten oplossen Gezien het intensieve verkeerswegennet en de hoge verkeerssterfte onder otters worden ver-

Otter Vrouwje Doesburg. Foto Freek Niewold

Raster Barend Ubbinkweg met looprichel Doesburg. Foto Freek Niewold

keersrisico's als belangrijkste knelpunt voor de ontwikkeling van een duurzame otterpopulatie in het Rivierenland beschouwd. Het levende bewijs is een ondernemend ottervrouwje dat in 2002 was uitgezet in de Weerribben, vervolgens een poosje nabij Urk verbleef en in 2003 uit het oog verloren raakte. In september 2008 werd ze out-of-the-blue bij Doesburg langs de IJssel als verkeersslachtoffer gevonden. Na sectie werd duidelijk dat ze hier een onbekend mannetje had getroffen en twee jongen kreeg. Het moederdier bleek een zeer laag PCB-gehalte in haar vetweefsel te hebben, lager zelfs dan bij haar uitzet in 2002. Korte tijd later leverde het drukke verkeer rond Doesburg nog twee dode otters op, namelijk het mannetje en een jong vrouwje.

Verkeersslachtoffers zijn nooit voor de volle 100% uit te sluiten, maar door goed ontsnipperingsbeleid kan verkeerssterfte wel flink worden verminderd. Getriggerd door de Doesburgse primeur hebben diverse partijen in Gelderland, Overijssel en Limburg de potentiële otterknelpunten langs de rivieren in kaart gebracht. Alleen al langs de IJssel zijn bijna 160 weg-waterkruisingen onder de loop genomen. De uitkomst viel heel erg mee: slechts zeven zijn als risicovol aangemerkt en worden door de provincies, waterschappen, Rijkswaterstaat en gemeenten aangepakt. Daarnaast is de situatie bij Doesburg extra secuur bekeken en op diverse plekken met rasters en looprichels [foto] beveiligd door Waterschap Rijn en IJssel, provincie Gelderland en gemeente Doesburg.

Huidige verspeiding en bijplaatsing Aan de hand van DNA uit spraints (uitwerpselen) en beelden van fotovallen [foto] werd duidelijk dat in het voorjaar van 2012 bij Doesburg nog minstens één volwassen vrouwje en mogelijk nog 1-2 vrouwelijke otters zitten. De regio Doesburg is er trots op en zou het na alle inspanningen

zonde vinden als de minipopulatie bij gebrek aan een mannetje zou uitdoven. Gelukkig was in april een jong en niet verwant mannetje beschikbaar dat in 2011 verweesd was aangetroffen in Nationaal Park de Weerribben. In plaats van deze onervaren, jonge man terug te plaatsen in zijn herkomstgebied, waar hij weinig kans zou maken tussen de sterke, territoriale mannetjes, werd besloten hem een toekomst te gunnen bij de Doesburgse dames [foto].

Otters in Rivierenland ARK Natuurontwikkeling en het Wereld Natuur Fonds werken met talrijke organisaties samen aan de terugkeer van de otter langs de Nederlandse rivieren. In februari 2012 kreeg ARK een ontheffing van het Ministerie van EL&I voor de bijplaatsing van otters, aangezien de soort al op eigen kracht begonnen is het IJsseldal te koloniseren. Otter Henk is de eerste van minimaal 20 dieren die in het Gelderse rivierengebied en in Midden-Limburg bijgeplaatst zullen worden. De focus gaat nu naar het verkrijgen van niet-verwante otters uit buitenlandse otterstations. Daarmee kan de komende jaren nieuw bloed in de Nederlandse populatie worden ingebracht.

Het rivierengebied is een perspectiefrijk leefgebied door de verbetering van de waterkwaliteit en het grootschalige natuurherstel. Heel interessant is de rol van het rivierengebied als verbindingssas naar andere potentiële ottergebieden binnen Nederland en naar België (Ardennen) en Duitsland (Eifel en Nedersaksen).

Otters in Rivierenland is een project in de provincies Gelderland, Overijssel en Limburg. Overijssel en Gelderland herbergen nu al otters, Limburg bereidt zich voor op de komst met grootschalige ontsnipperingsmaatregelen in beekdalén. Voor een optimale afstemming binnen Gelderland en Limburg is in beide provincies een ot-

terplatform in het leven geroepen, waar de diverse belanghebbende partners zitting hebben: provincie, Rijkswaterstaat, waterschappen, natuurbeheerders en muskusrattenbestrijding. De monitoring van otters langs de Rijntakken wordt begeleid door Alterra en de bever- en otterwerkgroep CaLutra van de Zoogdiervereeniging. De Doesburgse populatie wordt gemonitord door de Otterwerkgroep Doesburg en Niewold Wildlife Infocentre.

Bart Beekers en Johan Bekhuis (ARK Natuurontwikkeling),
Dennis Lammertsma (Alterra Wageningen UR),
bart.beekers@ark.eu

Verder lezen?

• www.ottersinrivierenland.nl

• Jansman, H.A.H., D. Lammertsma, H.P. Koelewijn & A.T. Kuiters 2012. De otter in Overijssel: status en toekomstverwachting. Alterra notitie, Wageningen.

• Kotterman, M. & B. van der Lee 2011. Gehaltes aan dioxines en dioxineachtige PCB's in paling en wolhandkrab uit Nederlands zoetwater. Rapport Imares Wageningen UR. 37 p.

• Kurstjens, G., B. Beekers, H. Jansman & J. Bekhuis 2009. De terugkeer van de otter in het rivierengebied. Kurstjens Ecologisch adviesbureau, Beek-Ubbergen. Rapport 2009.05. 60 p.

• Niewold, F.J.J. & B. Beekers (2011), Verkenning otterknelpunten in het beheergebied van Rijkswaterstaat Oost-Nederland langs de IJssel. Niewold Wildlife Infocentre & ARK Natuurontwikkeling, Doesburg. 37 p.

• QR-code: bijplaatsing otter Henk op Vroege Vogels TV 24 april 2012

Voedselketen met otter als toppredator. Illustratie Jeroen Helmer